

Különfélék.

— **Szinnyei József** drt., az Erdélyi Múzeum volt szerkesztőjét, ő felsége a budapesti tud. egyetemen a *Budenz* József halála által megüresedett altáji összehasonlító nyelvtudományi tanszékre rendes tanárrá kinevezte.

— **Báthory István orosz hadjáratairól** érdekes közlemény jelent meg a „Biblioteka Warszawska“ 1892. ápr. okt. és nov. füzeteiben *Górski K.* őrnagytól. Tulajdonképen csak az első, az 1579-iki hadjáratot írja le, melynek célja és eredménye a *Düna* folyó északi partján épült erős és nagy fontosságú *Polock* vára kiostromlása és a hozzá tartozó vajdaság visszafoglalása volt, melyet az oroszok czárja *Rettenetes Iván* 13 évvel azelőtt szakított el a lengyel királyságtól. Ugyanezt a hadjáratot leírta *Szádeczky L.* is a *Hadtört.* Közlemények 1888-iki évfolyamában. Új és eddig ismeretlen adat a *Gorski* közleményében az, hogy szám szerint elősorolja az egyes csapatok vezéreit és létszámát, melyek közt a magyarok igen tekintélyes számot tettek. Szerinte *Bekiesz* (helyesen *Békes*) *Gáspár* és *Vadász Mihály* Magyarországon toborzott 290 lovassal és 632 gyaloggal érkezett 1579 jan. havában *Krakkóba*. A swiri főhadiszemlén (1579 jun.) 6517 magyar és lengyel lovas volt együtt, köztük 1934 a király régi testőreiből *Zborowski János* várnagy vezetése alatt, 3245 újoncz, továbbá a magyar csapatok és pedig *Barbele* (= *Borbély*) *Györgyé* 161, *Konkoba* (*Kendy*?) *Péter* 116, *Prebesch* (?) *György* 137, *Propostnaky* (t. i. *Préposvány*) *Bálint* 207, *Zebryk* (= *Zsibrik*) *György* 150, *Bornemissza János* 100, *Békes Gáspár* 367, összesen 1238 magyar huszárral, végül 100 német lovas *Rozrazewski* és *Weyker* (= *Weyer*) *Erneszt* vezérlete alatt. A *gyalogság* 4830 emberből állott, amely között egy 1002 emberből álló magyar — és egy 993 főnyi erdélyi testőrség volt. Ezekon kívül a litvánok mintegy 10,000 harczost állítottak ki. Ennek azonban több mint fele őrségi szolgálatot teljesítvén (bizonyára az élelemszállító útvonal mentén), csak 4100 litván harczos volt. *Báthory István* tehát mindössze 15,352 főnyi, de válogatott sereggel kezdte első orosz hadjáratát. Ehez járult még az ostrom idején herczeg *Ostrogski* csapata, a brandenburgi választó 500 gyalogja s a brandenburg-anspachi örgróf néhány száz harczosa; összesen mintegy 1000 ember. *Rettenetes Iván* 200,000 főnyi sereggel és 300 ágyúval foglalta el 13 évvel azelőtt az erős fekvésű *Polockot*, s azóta még inkább megerősítette. Most is óriási sereggel állott *Novgorod* és *Pleskow* között (csak testőrsége állítólag 40,000 főnyi volt); de hát ő Livonia felé várta a támadást, a melynek birtoka felett a háború folyt és mintegy árulásnak tartotta, mikor a lengyel király — a ki egyúttal Erdély fejedelme volt — *Polockot* körülvette s aug. 11-étől aug. 31-éig tartó erős éjjel-nappali ostrom után bevette. 38 ágyút, 300 kéziágyút s 600 puskát s nagy számú hadi és élelemszert talált ott. Még néhány kisebb

orosz vár elfoglalásával az egész polocki vajdaság az ő kezébe került. Költött a hadjáratra a megszavazott adóból 212,000 forintot, a magáéból 117,000-et.

P. L.

— **Politikai szédelgés** cz. a. dr. *Moldován* Gergely e nyáron nagyhatású röpiratot adott ki, a mely megvilágítja a maga mivoltában az u. n. erdélyi „román kérdést”: annak eredetét, multját, jelenét és céljait. Politikai részével nem foglalkozhatunk e helyen, de történeti és culturalis fejtegetéseit ki kell emelnünk, mint olyanokat, minőket erről a kérdéstről más még nem írt és nem írhat, mert nincs, a ki a kérdés minden oldalát behatóbban ismerné. Éles kritika, itt-ott metsző satyra, szellemes eszmemenet, s lendületes szép magyar irály teszük kellemes olvasmánynyá e tanulságos röpiratot, mely német és francia nyelven is meg fog jelenni. (Ára egy korona, de az első kiadás teljesen elfogyott.)

— **Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek** XVI. kötete (1675—1679.) *Szilágyi* Sándor szerkesztésében megjelent. Közelebbről tüzete-sebben ismertetjük.

— **Az Erd. Irodalmi Társaság Évkönyve** 1893-ra megjelent *Ferenczi* Zoltán titkár szerkesztésében (51 l.). Tartalma: *Kuun* Géza gróf eszmedüs közgyűlési megnyitó beszéde, *Ferenczi* Zoltán titkári jelentése, *Apáthy* István költeményei, *Szádeczky* Lajostól: Salomon Ferenc emlékezete, *Jakab* Ödön költeménye (A tilinko), *Hegyesi* Vilmos: „Gott erhalte“ cz. elbeszélése, *Pecz* Vilmos fordításai Christopulos újgörög költőből — és hivatalos közlemények.

— **A sepsi-szentgyörgyi székely Mikó-collegium** alapításának történetét megírta *Domján* István tanár a f. é. sept. 10-én tartott felavató ünnepélyre. A jeles munka három részből áll: a bevezetésben dióhéjba foglalva vázolja a székelyek történetét a nemzeti királyok, fejedelmek és Habsburg királyok alatt s a „kommunitást a székely társadalomban.“ A II. rész a tulajdonképeni alapítás történetét adja 1850—59-ig. Függelékben közli II. Rákóczy György oklevelét, melyben 1654-ben átírja és megerősíti Bethlen Gábor és I. Rákóczy György priv. leveleit a Rikán belőli protestánsok részére.

— **A székely-udvarhelyi ev. ref. collegium történetét** 1876-tól 1893-ig megírta *Gönczi* Lajos igazgató-tanár. (37 l.). A collegium régebbi történetét már 1873-ban megírta (egy 108 + 6. l. füzetben) *Kis* Ferencz tr., három korszakra osztva azt: a reformatiótól 1768-ig, 1832-ig és 1873-ig.

— **A tanintézetek története** megírására az ezredéves ünnepélyre gróf Csáky Albin vallás- és közoktatási miniszter felhívta az összes tanintézetek igazgatóságait. — Az erdélyi ref. egyházkerület igazgató tanácsa viszont arra hívta fel tanintézeteit, hogy úgy írnaták meg történeteiket, hogy azokból az összes ev. ref. intézetek története egy műben összefoglalható lenne.

— **Szabó Ferencz** n.-eleméri esperes-plébános már eddig is nagy

terjedelmű (55 kötetes) „Történeti Nép- és Földrajzi könyvtárában,“ melyből nem rég került ki *Lázár Gyula* dr. 3 kötetes *Anglia története* (melyet legközelebb ismertetünk), újabban a következő munkák fognak megjelenni: 56 és 57. kötetül „Erdély és Mihály havaseli vajda története“ *Szádeczky* Lajostól; 58. A magyarországi románság, dr. *Moldován Gergelytől*. 59—60. A bizancziak és az ozmán birodalom története a XVI. sz. végéig, dr. *Herzbergtől*, 61—62. Cicerone a régi és új Egyiptomon át, dr. *Ebers Györgytől*, 63—66. k. Egyetemes földrajz, *Balbi* után dr. *Czirbusz Gézától*.

— **Udvarhely vármegye története** megiratásának eszméjével foglalkozik. Már fel is szólította *Jakab* Eleket, hogy csináljon tervezetet és költségvetést a vármegye történetének megírására. Végleges határozat még nem történt, de remélhetőleg a terv meg is fog valósúlni.

— **A kolozsvári egyetemen** az ural-altaji összehasonló nyelvészetre újonnan egy ny. rk. tanszék szervezetett, melyre a pályázat jul. 31-én járt le.

Folyóiratok.

— A „*Századok*“ jun. füzetét *Csánki* Dezsőnek „A boszniai püspökség Magyarországon“ cz. értekezése nyitja meg, kimutatván, hogy az a középkorban Diakováron székelt, és hogy a Nyávától északra eső nagy területű anyaországi birtokot is zárt egyházmegyéjébe. *Csernátoni* Gyula az erdélyi százok oktatásiügyi viszonyait ismerteti. *Óváry* Lipót Nápolyi Johanna érdekesítő történetét kezdte meg olasz források alapján. *Pór* Antal „Történeti jelenetek korhű rekonstruálásáról“ cz. a. történeti jeleneteket beszél el az Anjou-korból — festőművészek számára. *Tagányi* Károly kimutatja, hogy a Csák Máté nádorságára vonatkozó egyik oklevél hamisítvány. A *történeti irodalom* rovatában *Mika* Sándor visszapillantást tesz tört. irodalmunkra 1892-ben s azután több könyvismertetés következik. A *Tárca*ban többek közt *Erdélyi* László azt szeretné elvitatni, hogy a „Szerémi emlékiratának függeléke, az „epistola flebilis (t. i. a II. Lajos haláláról szóló levél) mégsem Szerémi munkája“, mint a Szerémiről egy évvel előlött megjelent akadémiai értekezés kimutatta a bécsi codex alapján, az ott először közlött szövegben világosan meg lévén írva, hogy ezt a levelet Szerémi írta. Erdélyi, a ki Szerémiről írt doctori értekezésében az eddig csonkán ismert szövegből azt okoskodta ki, hogy azt Tatai Miklós udv. káplán írta, nem tud bele nyugodni abba, hogy az ő felfedezését a bécsi Szerémi-codex megczáfolja; és vitatja Erdélyi, hogy azt mégsem Szerémi írta, mert nem az van írva abban, hogy Szerémi írta, hanem hogy íratott Szerémi által (per unum sacerdotem Georgium Sirimiensem). Igaz ugyan, hogy egyik 19, másik egy híján 20; de hát egy kezdő történész nem enged abból, a mit egyszer megírt. Csak hogy ilyen „per“ útján Szerémi emlékiratát is elperelhetné, ha lehetne, Szerémitől, mert az is azzal végződik a codexben, hogy „et sic est finis per Georgium Sirimiensem.“ Ilyen érvekkel nem lehet komolyan vitatkozni.

— Az „Erdély”, az Erdélyrészi Kárpátégyesület értesítője 1893. II. évfolyamában, melyet Veress Endre ügyesen és szép sikerrel szerkeszt, következő, szakosztályunk munkakörébe vágó cikkek jelentek eddig meg: Az 1—2. füzetet Bethlen András gróf életrajza nyitja meg Veress Endrétől, melyet egy elnöki székfoglaló követ „turistaságunk feladatairól”, a történeti emlékek cultiválására buzdítván főképpen. Ez után egy retyezáti kirándulás leírása következik, Téglás Gábortól; a hegyek kultusza Erdély népeinél Hermann Antaltól; a hírhedt oláh „Replika” fictiv térképének ismertetése V. E.-től. — A 3—4. füzet első közleménye Sz. L. „Régi magyar turisták és utazók” című kárpát-estélyi felolvasása, melynek legérdekesebb része szerző speciális tanulmányának amaz eredménye, hogy a kolozsvári piacon álló Báthory-háznak nevezett régi épület tulajdonképen nem a Báthoryak, hanem Báthory Zsigmond egyik bizalmasa, a Persiában követségben járt és ott elhunyt Kakas István kolozsvári polgár háza volt, melyben ő és neje többször megszállott. — Az 5. füzetben „Lángoló talajon a Küküllő mentén” cz. a Hangay Oktáv érdekesen és szépen ír a Felső-Bajom (Bázna) vidékén látható égő petroleum forrásokról, Márki Sándor pedig „Erdély régi leírói” ismerteti. E füzetet az E. K. E. szász-fenesi és gyalui történelmi kirándulásának leírása zárja be. — A 6. füzetet Felméri Lajos „Honismeret és iskolai kirándulások” cz. a lendületes szép vezércikkkel nyitja meg. Ezt követi a maros-újvári sóbányák (múltja és jelene) leírása Bikfalvi Károlytól s a Csikmezei vadászatokról egy jóízű humorral írott cikke Becze Antal alispánnak; végül a II. Rákóczy György a szász-fenesi csataterén való elesése helyének megállapításáról szóló cikk Sz. L.-től. — A 7—8. füzetben egymagában 25 kisebb-nagyobb cikk olvasható, köztük a hunyadmezei vasbányák leírása Hajdúcski Józseftől, a vidalvi kő Radnóthi Dezsőtől. — A havonként képekkel megjelenő tartalomdús „Erdély”-t az E. K. E. tagjai 2 forintnyi évi tagsági díjuk fejében kapják.

B. A.

— Az *Archaeologiai Értesítő* jun. füzete Hampel József kitűnő szerkesztésében gazdag tartalommal, igen sok illusztrációval jelent meg. Vosinszky Mór a lengyeli telep csiszolt kőeszközei és azok készítése módja felől értekezik benne; azután Petersen a kopenhágai n. múzeum s. öre a római császárság legrégebb szakaszából származó gundestrupi (dániai) edényt hasonlítja össze az alsó-fehérmegyei Csórán talált domborműves ezüstlemezszel. Téglás Gábor a hunyadmezei Kis-Kalán (Aqua) római fürdőjéről és kőbányászatáról ír. Dr. Sötér Ágost a mosonmegyei bezenyei papréten talált népvándorlaskori sírmezőt ismerteti. Nagy Géza a magyarhoni lovas sírokról értekezik. Pór Antal a csehországi Krumbauban őrzött Anjou-kori Mária-képet commentálja. Myskowszky Viktor a szepesmegyei toporczyi templom becses műtörténelmi emlékeit mutatja be írásban és képen. Ehrenberg H. (Königsbergből) Firenzei János (XVI. sz. olasz művész) magyar- és lengyelországi műveiről ír, érdekes síremlékekkel illusztrálva a gneseni érseki templomból. A levelezések rovata számos régiségi letről ad számot.

— A *Földrajzi Közlemények* legutóbb megjelent hármas füzete egy vaskos kötetben (204 l.) egyedül dr. Jankó János nagybecsű néprajzi tanulmányát

közli, *Torda, Aranyos-szék, Toroczko magyar (székely) népéről*, melynek anyagát a nép közt való közvetlen gyűjtésből merítette, az irodalmi feljegyzéseket is figyelembe véve. Tartalma: topographiai határelnevezések; a népesség elemei; anthropologiai adatok; lakóház, ruházat, táplálkozás; a nép foglalkozása; lakodalmi, keresztelési és temetkezési szokások; babonák; népköltési adatok; térképek, ábrák és képek.

— Az *Akadémiai Értesítő* jul. füzetében a Szinnyei József által szerkesztett új magyar tájszótárról hoz tájékoztató cikket, azután kivonatot ad *Asbóth* Oszkárnak a szláv szók a magyar nyelvben cz. értekezéséből s *Nagy* Gyulának a középkori közjegyzői intézményről írt székfoglalójáról; a miket bírálatok, jegyzőkönyvek s folyóiratok szemléje követ.

— A *Hadtörténelmi Közlemények* jul. füzetében dr. *Karácson* Imre Rákóczy György 1636-iki háborúját (a szalontai ütközetet) írja le, Naima török történetíró nyomán. *Czimer* Károly „*Temesvár megvétele 1551—52.*“ pályanyertes munkáját közli. Dr. *Szendrei* János a külföldi múzeumokban lévő magyar hadtörténelmi emlékeket ismerteti. *Gömöry* Gusztáv Ausztria haderejét az 1792-től 1866-ig folytatott háborúkban állította össze a bécsi hadi levéltár adataiból. A tárczában hadtört. apróságok vannak, a mellékletben I. Rákóczy György fejedelem arcképe.

— Az *Etnographia* (melyet *Hermann* Antal és *Jankó* János szerkeszt) utoljára megjelent 4—6. (apr. jun.) füzetében *Vikár* Béla a „Néprajzi tárgyak gyűjtése a milleniumra“ vonatkozó eszméit írja meg; aztán *H. A.* a cigányok megtelepítéséről — *Wliskočkiné*: A gyermek a magyar néphitben — *Hermann* A.: a köröm a néphitben — *Binder* Jenő: a zarándok és az isten angyala cz. a. értekezik. Társulati ügyek s különféle apróbb közlemények gazdag sorozata következik ezután a tartalmas füzetben.

— A *Történelmi Tár* f. é. szept. füzetében *Weber* Samu, a Szepesség szorgalmas monographusa, a Dunajecz melletti lengyel határon épült *Nedeczvár* történetét vázolja érdekesen, főkép a századunk első felében élt szepesi nábób, br. *Palocsai* Horváth András nedeczvári dáridóiról festvén élénk képet. Azután diplomáciai okmányok következnek II. Rákóczy Gy. történetéhez. *Szerémi* (Odescalchi Arthúr hg.) a Draskovichok trakostyáni levéltárából a II. közleményt adja, *Beke* A. az erdélyi káptalan gy-fejérvári levéltárából regestákat közöl, *Szilágyi* Bethlen G. a bányavárosok administratiójára vonatkozó okleveleit állította egybe; *Mika* S. I. Rákóczy Gy. levelezését a brassai bíróval; *Koncz* J. XVII. sz. leveleket; *Révész* K. a kassai ref. iskola 1656. törvényeit közli. *Posta* B. és *Tergina* Gy. *Erdély emlékérméit* állították össze.